

Vývoj Katedry hospodářských dějin Fakulty národohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze

Václav Průcha – František Stellner*

Hospodářské dějiny se jako vědní disciplína a předmět výuky na VŠE objevily hned se vznikem školy. Nejprve se formovaly v rámci sekce dějin národního hospodářství na katedře politické ekonomie. V sekci se soustředili mladí adepti ekonomické vědy, které přitahovala analýza konkrétních údajů. Na katedře se vyhranily čtyři specializace: politická ekonomie kapitalismu, politická ekonomie socialismu, dějiny národního hospodářství a dějiny ekonomických učení.

Počátkem roku 1958 byla sekce dějin národního hospodářství přeměněna v samostatnou katedru. Vzniklo tak první a do roku 1989 jediné české pracoviště hospodářských dějin. Vedoucím šestičlenného kolektivu byl jmenován odborný asistent a pozdější profesor Rudolf Olšovský. Jednotliví členové katedry absolvovali v nejkratší možné lhůtě interní nebo externí aspiranturu a vedle psaní kandidátských disertací (CSc.) se zapojili do přípravy skript a zejména do výzkumu hospodářských dějin Československa. Plodem tříletého úsilí bylo rozsáhlé a ve své době průkopnické dílo o ekonomice ČSR v meziválečném období a za druhé světové války: Olšovský, R. a kol., *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918–1945*, Praha 1961, 728 s. Spoluautorem druhého přepracovaného vydání této knihy z roku 1963 se stal Ing. Jozef Faltus z katedry ekonomické geografie a hospodářských dějin na VŠE Bratislava. Tím začala cílevědomá a i po roce 1992 pokračující spolupráce českých a slovenských historiků obou vysokých škol. I na počátku 21. století se používají v České republice i Slovenské republice společná skripta z hospodářských dějin Faltus, J., Průcha, V., *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*, Praha 1996, 195 s. (jsou vydána i ve slovenštině).

V polovině padesátých let 20. století byly položeny základy pedagogické činnosti katedry, postupně se diskutovalo o osnovách kurzů a textech skript. Značné bylo tehdejší zatížení učitelů na denním a dálkovém studiu. Vyučovalo se nejen v Praze, ale i v osmi střediscích studia při zaměstnání od Plzně až po Ostravu. Na jednoho učitele připadalo ročně více než 800 zkoušek. Další pracovní nápor přinesl experiment z let 1960–1961 a 1963–1964. Studenti prvního ročníku museli absolvovat dvanáctiměsíční manuální praxi s povinností odpracovat týdně 36 hodin a zároveň výuku několika předmětů, z nichž v průběhu roku skládali zkoušky. Jelikož byly hospodářské dějiny součástí výuky prvního ročníku, vyjížděli členové katedry tyto čtyři roky vyučovat studenty pracující na výstavbě elektrárny v Tisové u Sokolova, na dostavbě chemických závodů v Záluží u Litvínova a v textilkách v Jaroměři a Nejdku. Kromě toho byli dva učitelé pověřeni dlouhodobým vedením praxí a ubytoven v Záluží.

Po zpracování hospodářského vývoje Československa do roku 1945 se autorský kolektiv přeorientoval na další důležitý úkol – hospodářský vývoj světa a hlavních kapitalistických států od raného novověku do druhé světové války. Výsledkem byla kniha Olšovský, R. a kol., *Úvod*

* Prof. Ing. Václav Průcha, CSc. – Doc. PhDr. František Stellner, Ph.D., Katedra hospodářských dějin Fakulty národohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze (e-mail prucha@vse.cz stellner@vse.cz).

do hospodářských dějin, Praha 1964, 1968, 578 s. Spoluautorem knihy byl také docent Pavel Eisler, od roku 1962 člen katedry, který v roce 1967 tragicky zahynul zasažen bleskem ve švýcarských Alpách. Jeho rozsáhlá soukromá knihovna, která byla věnována VŠE, vytvořila základ dnešní „Knihovny P. Eislera“. Pavel Eisler se jako emigrant přihlásil do čs. vojenské jednotky ve Velké Británii, utrpěl zranění a po válce působil do roku 1948 v různých orgánech OSN, mj. v sekretariátě Evropské hospodářské komise jako asistent výkonného tajemníka, ekonoma G. Myrdala. Později působil do roku 1951 v Kanceláři prezidenta republiky a byl též jmenován československým viceguvernérem Mezinárodního měnového fondu.

Kvalitativně novou etapu v rozvoji hospodářské historiografie na VŠE zahájil vznik vědeckého kabinetu při katedře pod vedením ing. Václava Průchy v roce 1964. Kabinet se během své desetileté činnosti stal nositelem státních výzkumných úkolů se zaměřením na nejnovější hospodářské dějiny Československa a celostátním koordinačním centrem na tomto úseku. Kromě nepočetných interních pracovníků soustředil kolem sebe několik desítek externích pracovníků z řad domácích i zahraničních ekonomů a historiků.

Ve formě vědeckých sdělení VŠE – ediční řada hospodářských dějin vydal kabinet 57 svazků, což byla více než polovina všech tehdejších vědeckých sdělení VŠE. Mezi autory byl např. I. T. Berend (pozdější předseda Maďarské akademie věd a předseda posledního světového kongresu historiků v Oslo v roce 2000), prof. J. Tomaszewski z Polska, rektor VŠE prof. L. Veltruský, prof. O. Mrázek, prof. J. Faltus z Bratislavy, doc. K. Kaplan, doc. K. Jech, dr. V. Nachtigal, ing. M. Toms, ing. M. Hájek aj. Byl publikován i první anglický sborník o československém hospodářství. Ze souborných prací vyšly tři knihy: Průcha, V., Olšovský, R. a kol., *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*, Praha 1969, 581 s. (zachycuje období od vzniku kapitalismu); Faltus, J., Průcha, V., *Prehľad hospodárskeho vývoja na Slovensku v rokoch 1918–1945*, Bratislava 1969, 414 s. a Průcha, V. a kol., *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Praha 1974, 536 s. Poslední z uvedených knih vyšla také ve slovenském překladu (ještě před českým originálem) a ve zkrácené verzi v Polsku, Maďarsku a Japonsku.

Desetiletí 1964–1973, kdy se rozšířil i počet přednášených kurzů, je možno pokládat v dosavadní historii katedry za nejpłodnější. Pracovníci katedry věnovali také velkou pozornost výuce zahraničních studentů, jichž bylo na VŠE přes 250 z 50 zemí. Katedra pro ně zajišťovala i exkurze a prázdninové pobyty a vypracovala zvláštní učební text se slovníčkem odborných termínů v angličtině, francouzštině a španělštině. Příručka se používala i ve střediscích jazykové přípravy cizinců na vysokoškolské studium v Československu.

Nástup „normalizace“ v letech 1969–1970 pocítili pracovníci katedry výpovědí (většinou později zrušenou), nuceným odchodem tří členů a naopak přijetím tří pracovníků ze zrušených kateder VŠE do kabinetu. Katedra hospodářských dějin byla zrušena a v roce 1971 přeměněna spolu s kabinetem v pracoviště při katedře národohospodářského plánování. Když v roce 1974 kabinet zanikl „koncentrací vědy“ na národohospodářské fakultě, změnilo se pracoviště hospodářských dějin v sekci katedry národohospodářského plánování (vedoucím pracoviště a pozdější sekce byl až do roku 1990 doc. Průcha). Těžištěm vědeckovýzkumné činnosti v pětiletí 1971–1975 se stal státní úkol zaměřený na hospodářský vývoj socialistických zemí. Hlavní výsledky výzkumu byly publikovány v knize Průcha, V. a kol., *Hospodářské dějiny evropských socialistických zemí*, Praha 1977, 608 s. (dva autoři byli z Polska a kniha vyšla též v rozšířeném vydání v polštině).

Sešedesátá léta 20. století přinesla redukci výuky hospodářských dějin. Předmět byl vyřazen z výuky na většině oborů VŠE a tuto situaci nezměnilo ani celoškolské sjednocování rozsahu a obsahu výuky s VŠE Bratislava. Sekce hospodářských dějin proto přebírala v rostoucím měřítku výuku na katedře plánování, zejména předměty věnované aktuálním otázkám československé ekonomiky a hospodářské politiky v tržních ekonomikách.

Po splnění úkolů předcházejícího období vydáním skript a knih o hospodářském vývoji světa, hlavních kapitalistických zemí, socialistických zemí a Československa, orientovalo se pracoviště hospodářských dějin na vydávání monografií a učebnic, které shrnuly celý komplex otázek a navíc obsáhly i problematiku rozvojových zemí a Číny. Jmenujme alespoň čtyři: Olšovský, R., Průcha, V., Urbanová, Z., *Stručné dějiny světového hospodářství*, Praha 1978, 534 s.; Průcha, V. a kol., *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*, Praha 1982, 412 s. (druhé doplněné vydání 1987, 466 s.); Průcha, V., *Ekonomický vývoj Československa a aktuální otázky hospodářské politiky*, Bratislava 1989, 386 s.; Průcha, V., Urban, L. a kol., *Hospodářský vývoj evropských zemí RVHP po roce 1970*, Praha 1989, 352 s. Publikace hospodářských historiků z VŠE získaly postupně osm nakladatelských cen nebo premií Literárního fondu.

Koncem osmdesátých let 20. století začala v sekci hospodářských dějin generační obměna. Po dvaceti letech byla katedra hospodářských dějin v roce 1990 obnovena pod vedením V. Průchy, jmenovaného profesorem. Profesor Václav Průcha byl také v roce 1990 zvolen předsedou nově vytvořené Společnosti pro hospodářské dějiny ČSFR (později ČR) a v letech 1994–1998 působil jako člen výkonného výboru světové organizace hospodářských historiků International Economic History Association. V roce 1998 se stal iniciátorem založení ediční řady *Studie z hospodářských dějin*, věnované hospodářskému vývoji. Dosud v ní vyšlo 14 svazků.

Do roku 1989 mělo pracoviště hospodářských dějin na VŠE v hospodářské historiografii specifické postavení, neboť bylo jediným střediskem v Československu, zaměřeným výlučně na tuto vědní disciplínu. Jinde, zejména na VŠE v Bratislavě, na UK v Praze, v ekonomicky a historicky orientovaných ústavech ČSAV a SAV v Praze, Brně, Opavě a Bratislavě a v několika resortních ústavech se hospodářským a sociálním dějinám věnovali jen jednotlivci. Někteří napsali cenné monografické práce, objasnili detailně řadu událostí a historických procesů, ale rozsáhlejší kolektivní díla syntetického charakteru jinde než na VŠE nevznikla. Po roce 1989 se situace změnila k lepšímu, zejména založením Ústavu hospodářských a sociálních dějin na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

V roce 1993 byl vedením katedry pověřen Mgr. Ing. Daniel Váňa. Za jeho působení se těžištěm činnosti katedry stala pedagogická činnost. Po přestavbě studia nabízí katedra dvanáct různých kurzů, dva povinné ve studijních oborech, jeden volitelný v rámci celoškolského studijního bloku a ostatní volně volitelné. Zájem o kurzy je značný a v podstatě ho limitují personální možnosti katedry. Jak ukazují průzkumy na VŠE, je výuka katedry hodnocena studenty velmi pozitivně. Vedle hospodářských dějin se členové katedry věnují též sociálním a politickým dějinám.

Ve výzkumu je katedra od roku 1997 nositelem grantů Grantové agentury ČR a VŠE *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918–1992*. Výstupem je stejnojmenné dvousvazkové dílo v rozsahu 840 normalizovaných stran, jehož první díl k období 1918–1945 vyšel počátkem roku 2004 v Brně v nakladatelství Doplněk. Autorský kolektiv pod vedením profesora Průchy má šest členů ze tří zemí. Druhý díl 1945–1992 vyjde v roce 2005. Tým řešitelů výzkumného úkolu však je početnější než šestice autorů knihy, skládá se z pracovníků několika kateder VŠE a z řady externích odborníků včetně zahraničních. Tematické úkolu věnovala VŠE dva svazky vědeckého sborníku *Acta Oeconomica Pragensia*, č. 3/1997, č. 5/1998. Pracovníci katedry (v roce 2004 se jedná o jednoho profesora, dva docenty, čtyři odborné asistenty) se ve vědecké oblasti zaměřují na počátku 21. století především na výzkum hospodářských dějin Československa, střední a východní Evropy, USA, Velké Británie a Číny ve 20. století. Od roku 2004 připravují skripta Stellner, F. a kol., *Vybrané kapitoly z hospodářských dějin (od 1500 do současnosti)*. Úkolem hospodářských historiků na VŠE je zkvalitňovat pedagogickou práci a ve vědecké oblasti koordinovat zkoumanou problematiku s dalšími pracovišti v ČR i v zahraničí k prospěchu této vědní disciplíny.

Velmi bohaté jsou od konce šedesátých let 20. století zahraniční styky katedry. Katedra přijíma velký počet zahraničních návštěv, aspirantů a stážistů a její členové se zúčastnili desítek zahranič-

ních kongresů, vědeckých konferencí a dalších akcí, absolvovali několik přednáškových pobytů a stáží a publikovali knihy a články ve 14 zemích. Na VŠE katedra zorganizovala několik mezinárodních konferencí, z nichž největší, v březnu 1994, byla přípravná konference na světový kongres hospodářských dějin v Miláně. Tématem konference i následné sekce kongresu byl vývoj a rozpad centrálně direktivních soustav řízení v zemích střední a jihovýchodní Evropy. Konference se zúčastnilo více než sto odborníků z 19 zemí čtyř kontinentů. Předneseno bylo 42 referátů, které jsou otištěny ve sborníku *The System of Centrally Planned Economies in Central-Eastern and South-Eastern Europe after World War II and the Causes of its Decay*, Ed. by V. Průcha, Prague 1994, 475 s. Výběr příspěvků v češtině je ve sborníku *Systém centrálně plánovaných ekonomik v zemích střední a jihovýchodní Evropy a příčiny jeho rozpadu*, ed. D. Váňa, Praha 1995, 245 s.

Od ledna 2003 vede katedru docent František Stellner, který se specializuje na novověké dějiny střední a východní Evropy. Mj. napsal monografii *Politické, hospodářské a kulturní vztahy české společnosti k Rusku v padesátých letech 19. století*, Praha 1999, vydal monografii *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000 a podílel se na knize *Hindls, R., Holman, R., Hronová, S. a kol., Ekonomický slovník*, Praha 2003. Od roku 2003 organizuje vedoucí katedry cyklus přednášek k hospodářským a sociálním dějinám 20. století, v jehož rámci vystoupili mj. pracovníci Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK, Ústavu českých dějin FF UK, Historického ústavu AV ČR, Výzkumného centra pro dějiny vědy Ústavu soudobých dějin AV ČR, Národního muzea v Praze. Katedra otevřela od letního semestru 2004/2005 vedlejší specializaci „Novodobé hospodářské a sociální dějiny“, která si klade za cíl doplnit studium některé z hlavních specializací o znalosti a praktické dovednosti, které jejímu absolventu umožní lépe vykonávat funkce ve státní správě, veřejných institucích, diplomacii, publicistice, školství i výzkumu. Katedra též nabízí studentům novou volitelnou státní zkoušku „Hospodářské dějiny“ a podílí se na přípravě mezinárodní konference „Rusko-německé vztahy“, která proběhne v listopadu 2005.

Vývoj Katedry hospodářských dějin Fakulty národohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze

Václav Průcha – František Stellner

Abstrakt

Příspěvek se věnuje vývoji a hodnocení hospodářských dějin jako vědní disciplíně a předmětu výuky na VŠE. Od roku 1958 existovala samostatná katedra jako první a do roku 1989 jediné české pracoviště hospodářských dějin. V jejím čele postupně stáli profesor Rudolf Olšovský, profesor Václav Průcha, inženýr Daniel Váňa a docent František Stellner. Členové katedry připravili zásadní přehledy: Olšovský, R. a kol., *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918–1945*, Praha 1961; Faltus, J., Průcha, V., *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*, Praha 1996; Průcha, V. a kol., *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Praha 1974; Průcha, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. I. díl Období 1918–1945*, Brno 2004. Ve formě vědeckých sdělení VŠE – ediční řada hospodářských dějin vydal kabinet 57 svazků. Mezi autory byl např. I. T. Berend (pozdější předseda Maďarské akademie věd a předseda posledního světového kongresu historiků v Oslo v roce 2000), prof. J. Tomaszewski z Polska, rektor VŠE prof. L. Veltruský, prof. O. Mrázek, prof. J. Faltus z Bratislavy, doc. K. Kaplan aj. V roce 1998 se profesor Průcha stal iniciátorem založení ediční řady Studie z hospodářských dějin, věnované hospodářskému vývoji. Dosud v ní vyšlo 14 svazků.

Klíčová slova: hospodářské dějiny, katedra hospodářských dějin Fakulty národohospodářské Vysoké školy ekonomické.

The Development of the Institute of the Economic History of the Faculty of Economics and Public Administration, University of Economics, Prague

Abstract

The study precisely analyses and reconstructs the difficult process of the constitution and development of the Institute of the Economic History since its origin (1958) to the time of changes after 1989. It was the first Czech institute of the economic history; in its head there were Professor Rudolf Olšovský, Professor Václav Průcha, Ing. Daniel Váňa and Doc. Dr. František Stellner. The study is concentrated to the research of the activities of the members of the Institute, to the pedagogical and scientific part of the work of its directors and members; the study contains the analysis of the published works of the members of the Institute, too. They published these important works: Olšovský, R. a kol., *Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918–1945*, Praha 1961; Faltus, J., Průcha, V., *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*, Praha 1966, Průcha, V. a kol., *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*, Praha 1974, Průcha, V. a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. I. díl Období 1918–1945*, Brno 2004.

Key words: Institute of the Economic History, Faculty of the National Economy, University of Economics, Prague

JEL classification: N14, N44, P20